

Traduttore traditore

is een Italiaanse woordspeling met als letterlijke betekenis:

Vertaler, verrader.

Goed vertalen schijnt moeilijk te zijn. Louis van Gaal zei ooit: "That's another cook." Dat is natuurlijk gewoon onwetendheid, maar er zijn/worden ook legio bewuste vertaalfouten gemaakt door geslepen vertalers die daarmee de uitkomst van een gesprek tracht(t)en te beïnvloeden. En er worden ook onbedoelde rare fouten gemaakt.

Natuurlijk kun je niet alles even nauwkeurig vertalen en na terugvertalen kom je zelden of nooit weer bij het exacte origineel, maar daar kun je wel je best voor doen. Bijvoorbeeld door er niks bij te fantaseren (onbewust impliciete conclusies inbouwen) en geen dingen weg te laten die er nu eenmaal doodgewoon wel staan.

Een veelgestelde vraag is:

Wat was er vóór de oerknal?

What existed before the big bang?

Wel, de oerknal was ook het begin van de *tijd* zoals wij die ervaren, dus "ervóór" is een betekenisloos begrip.

Stephen Hawking gaf voor deze zinloze vraag de metafoor:

What lies north of the North Pole?

Wat ligt er ten noorden van de noordpool?

N.B. je mag hierbij niet het aardoppervlak verlaten, dus eigenlijk is het:
Wat is er op het aardoppervlak ten noorden van de noordpool?
En er wordt bedoeld: *precís* de geografische noordpool.

De essentie van deze vraag is dat die onbeantwoordbaar is, maar in de ondertiteling bij een documentaire op televisie las ik ooit als vertaling uit het Engels:

Wat is er boven de noordpool...

Tja, gewoon lucht, toch? En de poolster natuurlijk.

De vertaler dacht waarschijnlijk: "maar dat kan toch niet?" en heeft er iets van gemaakt wat wel kan. Maar het is nou net de essentie van de vraag dat die onbeantwoordbaar is en dat is zo dus volledig naar de filistijnen. Overigens is er ondanks deze onbeantwoordbaarheid op de noordpool in geometrisch opzicht niets bijzonders aan de hand.

Quid est ergo tempus?
Si nemo ex me quaerat, scio;
si quaerenti explicare velim, nescio.

Aurelius Augustinus Hipponensis (354-430 CE),
Confessiones, Liber XI, caput 14.

Wat is dan tijd?
Als niemand het me vraagt, weet ik het;
als ik het echter zou willen uitleggen, weet ik het niet.

Aurelius Augustinus Hipponensis (354-430 CE),
Belijdenissen, Boek XI, hoofdstuk 14.

Woordelijke vertaling:														
Quid	est	ergo	tempus?	Si	nemo	ex	me	quaerat,	scio;	si	quaerenti	explicare	velim,	nescio.
Wat	is	dan	tijd?	Als	niemand	uit	mij	vraagt,	ik weet;	als	ik zou willen	uitleggen	echter,	ik weet niet.

Vertaling door p. J. A. van Lieshoudt, O.E.S.A. (1876-1944):

Wat is dan de tijd ? Wanneer niemand het mij vraagt, weet ik het; wanneer ik het iemand, die het vraagt, zou willen verklaren, weet ik het niet.

De zinsnede "iemand, die het vraagt" staat doodgewoon per se niet in het origineel en is dus een fantaseersel waarbij de eigenlijke betekenis van "velim" volledig is weggefallen.

(https://www.dbnl.org/tekst/augu010beli04_01/index.php = 3^e druk uit 1947, 1^e druk dateert uit 1930).

Vertaling door Dr. A. Sizoo (1889-1961; "uit het latijn vertaald" staat in de 6^e druk):

Wat is dan de tijd? Wanneer niemand het mij vraagt, weet ik het; wanneer ik het iemand, op zijn vraag, zou willen uitleggen, weet ik het niet.

Engelse vertaling door Albert C. Outler, Ph.D., D.D. (1908-1989):

What, then, is time? If no one asks me, I know what it is.

If I wish to explain it to him who asks me, I do not know.

"what it is" staat per se niet in het origineel en ook staan er precies dezelfde fouten als bij Van Lieshoudt!

(<http://www.ccel.org/a/augustine/confessions/confessions.html> first published: MCMLV)

Wat als een docent bij verschillende leerlingen exact dezelfde fout aantreft?

Engelse vertaling uit 1838 door Edward Bouverie Pusey, D.D. (1800-1882):

What then is time? If no one asks me, I know: if I wish to explain it to one that asketh, I know not.

Gezien de vertaaldatum zou dit wel eens de oorsprong kunnen zijn van bovenstaande afkijksels, oftewel dat die andere heren niet het blote Latijn hebben vertaald; "to one that asketh" hoort er doodgewoon niet te staan en "velim" is verdwenen.

(http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0354-0430_Augustinus_Confessionum_Libri_Tredecim-Pusey_Transaltion_EN.pdf)

Wat me ook vrij heftig tegen de haren in strijkt:

Een *tolk* heet in het Engels *interpreter* in plaats van *translator*.
Walgelijk.

Een tolk moet zo precies mogelijk vertalen oftewel zo dicht mogelijk bij het origineel blijven en vooral zo weinig mogelijk interpreteren en dientengevolge verdraaien of erbij fantaseren. Interpretatie moet zo veel mogelijk worden overgelaten aan de uiteindelijk aangesprokene.

Als een Engelsman pardoes tegen zijn Nederlandse buurvrouw zegt:
"I looked into your garden and I saw you've got some beautiful tits!",
dan moet de tolk dat niet uit beleefdheid verdraaien naar bijvoorbeeld:
"Ik zag u in de tuin en vond dat u wel een gewaagde jurk droeg.",
maar hij moet gewoon vertalen wat die vent zei.

En dan uiteraard ook de bijbehorende peer op de bakkes incasseren...

Overigens zei die Engelsman gewoon keurig netjes:
"Ik keek in uw tuin en ik zag dat u een paar mooie meesjes heeft!".

Vogeltjes. Tadda dadda dada dam, tadda dadda dada dam...